

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 50 Volume: 10 Issue: 50

Haziran 2017 June 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SANATÇI VE TABLOLAR KONULU CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK POSTA PULLARI ARTIST AND PAINTINGS THEMED REPUBLIC PERIOD TURKISH POSTAGE STAMPS

Burak Erhan TARLAKAZAN*

Öz

Pul, basılı yüzünde temsil ettiği ülkenin tarihi, siyasi, kültürel özelliklerini, güzel sanatlarını, coğrafyasını, vb. betimleyen çeşitli resim, biçim veya motifler bulunan, arkası yapışkanlı, çoğunlukla kare ya da dikdörtgen, fakat üçgen, altıgen, yuvarlak, vb. şekillerde de hazırlanabilen, çeşitli büyüklüklerde olan, değerli bir kâğıttır.

Başlangıçta posta hizmetinin tarifelerini belirlemek amacıyla alınacak ücret karşılığı olarak kullanılan posta pulları zaman içerisinde üzerlerinde yer alan desen, motif, şekil, şahıs portreleri, vb. birçok görsel figür ile adına basıldığı ülkeler hakkında önemli bilgiler veren en küçük sanatsal iletişim materyali olarak kabul görmüştür.

İlk basılı puldan günümüze çok çeşitli konulara ev sahipliği yapan pullar, kültürler arası tanıtım aracı olarak yüzlerce yıldır kullanılmaktadır. Aynı zamanda önemli bir koleksiyon aracı olan pullar, yıllık planlama dâhilinde konuları belirlenerek yıl boyunca basımı ve satışı devletler eliyle devam etmektedir.

Bu çalışmada amaç Cumhuriyet Döneminde basılan pullarda konu olarak ele alınan sanatçılar ve tablolarını belirleyerek incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Posta, Mektup, Pul, Sanatçı Konulu Pullar.

Abstract

Stamp is a valuable paper which represents its countries' historical, political and cultural features, fine arts and geography with various pictures, shapes and themes in its printed side. Its shape is usually square or rectangle but it can also be triangle, hexagon or circular.

At first, stamps were sold for a fee to identify the postal service's receipt. But in time it became the smallest art communication material because of its visual figures like shapes, themes and person portraits which gave significant informations of its countries.

Stamps, which host various themes from the first printed stamp to today's, have been used as a intercultural promotion tool for centuries. At the same time, stamps are a significant collection material. Printings' theme and the sales are controlled by the government within the annual planning.

In this study, the purpose is to determine and examine the artists and their paintings which were printed in the Republic Period.

Keywords: Post, Stamp, Letter, Artist Themed Stamps.

GİRİŞ

Tarih öncesi çağlardan başlayan iletişim ihtiyacı mağara duvarlarına çizilen resimlerle anlam kazanmıştır. Birçok farklı amaca kaynaklık eden resimler gelecek kuşaklara yapılan etkinliklerin bildirimini şeklinde düşünüldüğünde resimli bir iletişim kaynağı olarak da ele alınabilir.

İspanyada bulunan ve tarih öncesi çağlara ait çizimlerin keşfedildiği ilk mağara olan Altamira'da yer alan renkli resimler de böyledir. Resimlerin tekniği, yapılış şekilleri, tarihi, çizimlerde yer alan figürlerin günümüzdeki karşılığı, günümüze kadar nasıl sağlam ve korunaklı olarak ulaştığı gibi konular yıllarca araştırmalara konu olmuştur. Bunun yanı sıra hem yapıldığı dönemi anlatması, sonraki kuşaklara taşıdığı mesaj bakımından da iletişimsel bir değer olarak değerlendirilmiştir.

İnsan toplumsal bir varlıktır ve sürekli olarak çevresiyle etkileşim ihtiyacı içerisinde. İnsanın biyolojik bir varlıktan toplumsal bir varlığa dönüşmesini sağlayan en önemli unsurun iletişim olduğunu söylemek mümkündür. İnsan için başkalarını anlamak, kendini dünyaya hazırlayacak bilgileri edinmek, küçük yaşlardan itibaren iletişim kanalıyla gerçekleşmektedir (Tuna, 2012: 3).

Duvar resimleriyle başlayan iletişim serüveni yıllar içerisinde sürekli gelişerek yeni sesler, işaretler, teknik ve yöntemlerle önce bireysel, sonra küçük gruplar içerisinde ve daha sonra başka bölgelerde yaşayanlarla etkileşim kurulabilecek imkânlar oluşmuştur.

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü.

İletişim ve haberleşme tüm canlılar arasında her zaman bir ihtiyaç olmuştur. İnsanlar ise diğer canlılardan farklı olarak tarih boyunca değişik ve daha gelişmiş yöntemlerle bu ihtiyaçlarını gidermiştir. Ancak dönüm noktası yazının bulunması olmuştur.

Bir depolama ve kaydetme yöntemi olarak Sümerliler tarafından bulunan yazı daha sonra Firavunlar ve hükümdarlar için anlaşma, insan hayatının ve medeniyetlerin gelişim aracı olarak hizmet etmiştir.

Yazının bulunmasından önceki ve sonraki dönemde iletişim ve haberleşme yöntemleri farklılık göstermiştir. Örneğin, ilk yöntemler arasında ağaç kabuklarına yapılan sembollerden oluşan mektuplar yer almaktadır (Düzenli vd. 2004: 189).

Duman, taş tabletler, deri üzerine yazılan mesajlar, papirüs ve parşömenin kullanılması ve akabinde kâğıdın icadı, güvercinlerin deniz aşırı mesajlaşmada kullanılması kitleler arasında haberleşme kavramına yeni bir boyut getirmiş ve adına bugün posta hizmetleri denilen hizmet sektörü hayat bulmuştur.

İlk posta belgesinin M.Ö. 255 yılına ait olduğu ve Mısır'da bulunduğu¹ bilinmekle beraber, Tevrat'a göre, posta ilk olarak Asur hükümdarları tarafından kullanılmıştır. Romalılar ise posta sisteminde gelişmelerin onunu açarak, posta güzergâhında konaklama yerleri yapmış, taşıyıcılar ve taşınan gönderiler için can ve mal güvenliği sağlamıştır. Daha sonra İtalya ve İngiltere'de kara ve deniz yolunun kullanımı ile birlikte posta hizmetleri gelişmiş ve yeniliklerle birlikte modern posta hizmetleri ortaya çıkmıştır. Tarihin ilk dönemlerinde, devlet yöneticilerinin kararlarının ulaştırılması için kullanılan posta sisteminin, ilerleyen dönemlerde halkın kullanımına açılarak gelişmesi sağlanmıştır (Düzenli vd. 2004: 189-190).

Halkın postacılık sistemi içerisine girip iletişim ihtiyacını bu haberleşme sistemini kullanarak gidermeye başlaması ile birlikte işin parasal boyutu ve bu hizmetin tariflendirilmesi, ücretlendirilmesi gereği doğmuştur.

İlk önceleri hizmetin karşılığı vergi olarak, mektup gönderilen alıcı tarafından ödenmesi beklenmiş, mesafe, ulaşım ağırlık vb. birçok karışık hesaplama yöntemiyle farklı ücretlendirmeler yapılmış ve alıcı tarafından ücretin ödenmemesi durumunda birçok zorluklar ortaya çıkmıştır (Gros, 1996: 117). Mektupların alıcı tarafından kabul edilmemesi, ulaşmaması, tekrar geriye gönderilmesi, gibi sorunların ortadan kaldırılması adına zaman içerisinde çok çeşitli yöntemler denenmiştir.

Posta sisteminde yaşanan zorlukların giderilmesi ve posta hizmetinin aksamadan standart bir ücretlendirme sistemine kavuşması, ilk posta pulunun 1840 yılında kullanılmaya başlanmasıyla mümkün olmuştur.

1- PUL VE PULUN TARİHİ

Dünyada posta idareleri tarafından çıkartılan ilk posta pulu konusunda tartışmalar olmakla birlikte, genel kabul gören Birleşik Krallık ve İrlanda'da posta reformcusu Rowland Hill tarafından başlatılan çalışmalar sırasında kullanılmaya başlandığıdır. 6 Mayıs 1840 tarihinde ilk posta pulu olarak "Penny Black" (*Resim 2*)² basılmıştır. Üzerinde Hollandalı ressam William Mulready tarafından çizilen Kraliçe Victoria'nın portresi bulunan pul siyah renkli olarak basılarak kullanılmaya başlanmış ve tarihte yerini almıştır (Ward's, 1918: 5-6).

Bir hizmet karşılığı olarak ücret ödenen pul bu özelliğinin yanı sıra günümüz iletişiminde önemli bir tasarım unsuru ve küçük boyutlu bir sanat eseridir.

Pul; mektup, posta kartı, gazete, küçük paket ve benzeri posta gönderilerinde ücretin alındığını gösteren, önyüzünde ait olduğu egemen ülkenin siyasi, kültürel, tarihi olaylarını, güzel sanatlarını, coğrafyasını, faunasını vb. yansıtan çeşitli resim, grafik, motifli şekiller basılmış, arka yüzüne zıncı sürülmüş, genelde dikdörtgen ancak diğer geometrik veya serbest şekillerde çeşitli büyüklüklerde düzenlenebilen, genelde ayrılmasında kolaylık sağlamak üzere kenarlarına dantel açılmış, sahtesinin yapılmasını zorlaştırmak gayesi ile filigranlı özel kâğıt veya benzeri malzeme üzerine, hizmet amacına yönelik değişik değerlerde basılmış bir çeşit makbuzdur (<http://www.tfd.org.tr/filateli.asp>).

Posta pulları, işlevsel görevleri yerine getirmekle birlikte, bu pulları bastıran devletin para emisyonları (metalik, kâğıt) ile eşit olarak kendi ülkelerinin ideolojisinin, kültürünün, milli geleneklerinin propagandasını yapmaktadır. Buna göre, posta pulları, çağdaş simgelerin en önemli gruplarını temsil

¹Hibeh' te bulunan papirüs (*Resim 1*) yazılarından birisinin, M.Ö 255 yılına ait bir postanenin günlük defterine ait olduğu anlaşılmıştır. Zamanın posta memuru bu sayfaya, mektup gönderilmesinde kullanılan ulakların isimlerini, posta rotasını, gönderinin cinsini, adresleri yazmıştır. Alıcı olarak daha çok Firavunun ve Maliye Bakanının isimlerinin geçmeleri ve özel şahıslara rastlanmamış olması bu posta teşkilatının resmi bir kuruluş olduğunu ve sadece devlet tarafından kullanıldığını vurgulamaktadır. Bu haberleşme sisteminin ne kadar devam ettiği hususunda fazla bilgi bulunmamasıyla beraber, Mısırın Roma imparatorluğunun egemenliğine girmesinden sonra Romalılar tarafından kurulan yeni bir haberleşme sistemine dâhil olduğu kabul edilebilir. Ancak bunu kanıtlayan bilgiler mevcut değildir.

²Bir penny değerinde ve siyah renkli olarak basılan pul yurt içi haberleşmeleri için kullanılıyordu. Basılan ikinci pul ise iki penny değerinde ve mavi renklidir (*Resim 3*). Bu pul posta sisteminin henüz tesis etmediği bölgelere gidecek mektuplar için kullanılıyordu.

etmektedir. Bu da, pulları, bağımsız devletlerin tarihini ve yaşamını öğrenmek için önemli kaynak haline getirir (Gasıмова ve Ehedov, 2013: 40).

2- TÜRKİYE'DE POSTA HİZMETLERİ VE PULUN TARİHİ

Posta hizmetleri diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de hem ekonomik hem de sivil hayatta önemli rol üstlenmektedir. İlk kurulduğu yıllarda özellikle haberleşme aracı olarak değerlendirilen posta hizmetleri günümüzde ticari hayat için de önemli duruma gelmiştir.

Türkiye'de posta hizmetlerinin tarihi, söz konusu hizmetleri ilk olarak veren PTT'nin tarihiyle çakışmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde halkın ve yabancıların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla 23 Ekim 1840 tarihinde ilk "Posta Nezareti" kurulmuştur. Teşkilat, 1913 yılında telgraf ve telefon hizmetini de içine alacak şekilde, "Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü" olarak isim değiştirmiştir.

PTT Genel Müdürlüğü, 1954 yılında Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) statüsüne, daha sonra 1984 yılında Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) statüsüne geçirilmiştir. 1995'ten itibaren T.C. Posta işletmesi Genel Müdürlüğü ayrı olarak çalışmaya başlamıştır. 4502 sayılı Kanun'un 24. maddesi ile "T.C. Posta işletmesi Genel Müdürlüğü" olan teşkilatın adı, "T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü" (PTT) olarak değiştirilmiştir (Aygün, 2009: 66-67).

Türkiye'de eski posta hizmetleri ve posta pullarının kullanımı iki döneme ayrılarak ele alınabilir:

1- Prefilatelik dönem (1863 ve daha öncesi)

2- Filatelik dönem (1863 sonrası ve günümüz).

Prefilatelik dönem; Osmanlı imparatorluğunun kuruluşundan 1840 yılı sonuna kadar birinci dönem, 1840 yılı sonundan 13 Ocak 1863 tarihine kadar ikinci dönem ve ecnebi postaları, olmak üzere üçe ayrılarak incelenmektedir (Düzenli ve Kavuran, 2004: 193).

İlk Türk Posta Pulu, ince sigara kâğıdı üzerine **Darphane-i Amire**'de (Devlet Darphanesi) basılmıştır (*Resim 4*). Taş baskı tekniği ile bastırılan pul, anilin boya ile renklendirilmiştir. İlk pullar iki ve beş kuruşluk olup, üzerinde padişahın tuğrası bulunuyordu. Tuğra ve desenler Sikkezenbaşı Abdülfettah Efendi ile Ensercioğlu Agop tarafından çizilmişti (Bezaz, 2007: 294).

Türkiye'de 13 Ocak 1864 tarihinde ilk posta pulunun çıkarılışından sonraki dönem ise filatelik dönem adı ile anılır. Bu dönem tuğralı pullarla başlamıştır. 1865'te bu pulların biçimi tuğra çıkarılarak değiştirilmiş, dikine bir oval zemin üzerine ay yıldız yerleştirilmiştir. Ayrıca pulun üzerinde "Posta-i Devlet-i Osmaniye" yazısına yer verilmiştir. 1876'da yapılan bir değişiklik de bu yazı, ay formunun ortasına yerleştirilmiş ve ay formu kaldırılmıştır. 1892'de pulun çevresi Türk motifleriyle süslenmiş ve ortaya Osmanlı arması yerleştirilmiştir. 1913'e kadar çıkarılan Türk pullarında resim kullanılmadığı saptanmaktadır (Düzenli ve Kavuran, 2004: 194-196).

1913, 14 Mart (Yeni Postane Serisi) ve 24 Ekim (Edirne Hatıra Serisi) pullarında yer alan görseller ilk resimli posta pulu olarak Türk posta tarihine geçmiştir (*Resim 5-6*).

3- CUMHURİYET DÖNEMİ POSTA PULLARI

Osmanlı İmparatorluğunun sonu ve T.B.M.M' nin açılışı ile Cumhuriyetin ilan edilmesine kadar olan süre zarfı filateli tarihimize Anadolu dönemi (Ankara Hükümeti) olarak kabul edilmektedir³. Bu dönemin hemen arkasından Cumhuriyet dönemi takip etmektedir. Cumhuriyet döneminin ilk pul baskısı Cumhuriyetin ilanından sonra basılan "ay yıldızlı" seridir (*Resim 7*).

Cumhuriyet dönemin ilk pullarında Türk halk kültürünü doğrudan yansıtan pul serileri çıkarılmamıştır. Yalnız bazı serilerin içinde yer alan pullarda halk kültürünün izleri görülmektedir. 1922 Cenova baskısı posta pullarında Türk mitolojisinde önemli bir yeri olan kurt resmi kullanılmıştır (*Resim 8*) (Bezaz, 2007: 318).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına posta pulları çıkarma yetkisi 5584 sayılı Posta Kanunu ile PTT'ye verilmiştir. Halen PTT'ce sürekli posta pulu, resmi posta pulu ve anma pulları olmak üzere üç kategoride pul çıkarılmaktadır.

Sürekli posta pulları, posta ücretlerinin ödenmesinde kullanılan ve bu isim altında yüksek tirajlarda iki, üç veya dört renkli olarak bastırılan pullardır.

Resmi pullar ise, resmi dairelerin postaya verdikleri gönderilerin ücretlerinin ödenmesinde kullanılmak üzere 5584 sayılı posta kanununun 21. maddesi gereğince resmi pul adı altında bastırılmaktadır.

Anma pulları ise belli bir olayın 50, 100, 250, 500 veya 1000'inci gibi yıldönümlerini anmak veya kutlamak amacıyla ilgili kişi veya olaya ait resim ve motiflerin bastırıldığı pullardır. Diğer yandan anma pulları kapsamında, ülkemizin tarihi, sosyal ve kültürel varlıkları başta olmak üzere, turizm varlıkları,

³1920-1921 arasındaki bu dönem bir geçiş dönemi olup, posta hizmetlerinde kullanılan pullar Osmanlı döneminin sonlarındaki pulların birer sürşarjıdır (Sürşarj: Pul üzerine değeri değişmeyecek şekilde ikinci bir baskı yapılmak suretiyle yeniden basılmasıdır).

endemik bitki ve hayvan türleri, tablolar, tarihi eserler, uluslararası spor karşılaşmaları (Olimpiyat oyunları) gibi konulara yer verilmektedir (Bezaz, 2007: 317).

Anma pulları içerisinde yer alan konulardan biri olan tablolar tematik kategoride yer almaktadır. Tematik Pul: Kuş, çiçek, spor, meşhur adamlar, tablolar gibi belli konuların resimlerini taşıyan pullardır.

Ulusal ve uluslararası bir koleksiyon aracı olarak pul aynı zamanda farklı kültürlerin birbirini tanmasına yardımcı olan iletişim araçlarıdır. Bu anlamda Türk Sanatı ve Sanatçısının tanıtımına da önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

4- CUMHURİYET DÖNEMİ PULLARINDA YER ALAN SANATÇILAR VE TABLOLAR

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde, özellikle 1913 yılı ile birlikte, posta pullarında ilk kez resimsel öğeler kullanılmaya başlanmıştır⁴ (*Resim 9*). Ocak 1914, 1. Londra posta serisi ile birlikte birçok resimsel öğe pullarda yer almıştır. Bu dönemde basılan resimli pullar arasında; Süleymaniye Camisi, Rumelihisarı, Kız Kulesi, Dikilitaş, Çemberlitaş, Yedikule, Fener, Sultanahmet Camisi, Hürriyet Anıtı, Boğaziçi Manzarası, Beyazıt Meydanı ve Ayasofya'nın Yanındaki Çeşme tasviri bulunmaktadır. Bu serinin son pulu olan 5. Sultan Mehmet portresi ile beraber, posta pullarında insan sureti de yer almıştır (*Resim 10*). 1916 yılından itibaren farklı insan figürleri de pullarda kullanılmaya başlanmıştır.

Tematik olarak bir sanatçıya yer verilen ilk pul, 1964 yılında Türk Büyükleri ve Meşhurları konulu posta serisinde yer alan resim sanatçısı Şevket Dağ'ın yer aldığı puldur⁵.

(Resim 11) Şevket Dağ Konulu Pul ve Sanatçının Fotoğrafi.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk mezunlarından olan Ressam Şevket Dağ, 1875 yılında İstanbul'un Küçük Mustafa Paşa Mahallesi'nde doğmuştur. İlköğrenimini Hacı Ferhat Okulu'nda, orta öğrenimini ise Muallimin 'de tamamladı. Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi'nden 1897 yılında Osman Hamdi Bey ve Alexandre Vallaury'nin öğrencisi olarak mezun oldu. Bir süre Evkaf 'ta memur olduktan sonra, 1902 yılında başlayan ve yirmi üç yıl süren resim öğretmenliğine Mahmudiye Rüstiyesinde başladı.

Sırasıyla Galata, Nişantaşı, Aksaray, Feriköy, Koca Reşit Paşa ve Kadıköy Numune Okulları ile Vefa, Nişantaşı ve Galatasaray Lisesi'nde çalıştı. Galatasaray Lisesi'nde ressam Fikret Mualla'nın hocası oldu. Şevket Dağ, sanatsal üretkenliğine devam ederek uluslararası sergilere resimlerini gönderirken bir yandan yeni oluşumların içerisinde de yer almıştır. Türk ressamlarını aynı çatı altında toplayan ilk sanatçı birliği olma özelliği taşıyan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kuruluş toplantılarına katılan sanatçı 1909 yılında kurulan cemiyetin kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

Türk resim sanatında enteriyör ressamı olarak tanınan sanatçı, sanat yaşamı boyunca pek çok esere imza atmıştır. Bu resimlerin çoğunluğunu İstanbul'daki camilerin ve tarihi yapıların iç mekânlarını konu alan yapıtlar oluşturmaktadır (Şimşek 2014: 319-321).

1970 yılında 15 Haziran da tedavüle çıkan "Türk Ressamlarından Tablolar I" seri pullarıyla hem tema olarak hem de konu başlığı olarak ressam ve eserleri Cumhuriyet dönemi Türk pul tarihinde yerini almıştır.

Bu yılda basılan iki pulda; Şeker Ahmet Paşanın "Karaca", Osman Hamdi'nin "Mimozalı Kadın" tabloları görsel olarak kullanılmıştır.

⁴1913 Mart ayında "Yeni Postahane Serisi" olarak basılan pulda; İstanbul'un Fatih ilçesindeki Sirkeci semtinde yer alan Türkiye'nin en büyük postane binası olan "Büyük Postane"nin görseli yer almaktadır. Mimarı Vedat Tek olan bina günümüzde İstanbul Avrupa Yakası Başmüdürlüğü olarak hizmet vermektedir. Bünyesinde bir posta müzesi ve Sirkeci PTT şubesini barındırmaktadır.

⁵Bu seride yer alan diğer Türk büyükleri; yazar H. Rahmi Gürpınar, bilim adamı İ. Hakkı İzmirli, yazar R. Mahmut Ekrem, Gazi A. Muhtar Paşa, yazar Ahmet Rasim ve matematikçi Salih Zeki'dir.

(Resim 12)" Türk Ressamlarından Tablolar I" Pulları ve orijinal tablolar (Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa).

Şeker Ahmet (Ali) Paşa, 1841 yılında Üsküdar'da doğmuş ve 1906 da vefat etmiştir. Üsküdar'da eğitim hayatına başlamıştır. Dokuz yıl süren bu ilk tahsil devresinden sonra, 1855 yılında sınaola Tıbbiye Mektebi ne girdi. Sınıfları pekiyi derece ile geçen ve bu arada resme karşı gösterdiği üstün kabiliyeti anlaşılan sanatçı, henüz on sekiz yaşında iken, öğrencisi olduğu Tıbbiye mektebinin resim öğretmenliği yardımcılığına tayin edilmiştir. Meydana getirdiği eserleri ile güzel sanatlarla ilgili olan Sultan Abdülâziz'in dikkatini çekmiş, onun emri ile 1864 yılında Paris'e gönderilmiştir. 1871 yılında döndükten sonra yüzbaşı rütbesi ile tıbbiye mektebinin resim öğretmenliğine tayin edilmiştir. 1872 de Türkiye'nin ilk resim sergisini Şeker Ahmet Paşa açmıştır (Tollu, 1967: 1-4).

Osman Hamdi Bey, 30 Aralık 1842'de İstanbul Beykoz'da doğmuştur. Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'nin (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin kurucusu, arkeolog ve ressamdır. Paris'te hukuk eğitimini sürdürürken resme olan tutkusu sebebiyle Paris Güzel Sanatlar Okulu'na (Ecole des Beaux Arts) devam etmiş, zamanın ünlü ressamı olan Gerome (1824-1904) ve Boulanger'den (1824-1888) ders almıştır. Osman Hamdi Bey; Nemrut Dağı Tümülüs'ünde, Lagina'da bulunan Hekate Tapınağı'nda kazılar yapmıştır. En önemli arkeolojik kazısı Sayda (Sidon-Lübnan) kazısından kral mezarlığı kazılarıdır. Bu lahitlerin arasında İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen dünyaca ünlü İskender Lahiti'nin bulunması Osman Hamdi Bey'e uluslararası bir ün kazandırmıştır. "Kaplumbağa Terbiyecisi" ünlü esreleri arasındadır (Beykoz Kültür ve Sanat Dergisi, 2013: 26-29).

1970 yılında 15 Aralıkta "Türk Ressamlarından Tablolar II" serisi Yayınlanmıştır. I. Seride olduğu gibi yine iki farklı puldan oluşmaktadır. Pullarda yer alan tablo görselleri; Avni Lifij'in Fevzi Çakmak adlı eseri ve diğeri de Nazmi Ziya'nın Yelkenliler adlı tablosudur.

(Resim 13)" Türk Ressamlarından Tablolar II" Pulları (Avni Lifij, Nazmi Ziya).

Hüseyin Avni Lifij (1886– 1927) kendine özgün tavrı ve resmin yanı sıra edebiyata olan ilgisiyle de dikkati çeken bir sanatçı olmuştur. Lifij, anatomi öğrenmek için Mülkiye Tıbbiyesi'ne, boya teknikleri için Eczacılık Mektebi'nin bazı derslerine dinleyici olarak katılır. Henry Prost'un önerisiyle resimlerini Osman Hamdi Bey'e göstermesi ise hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Osman Hamdi Bey'in ilgisini çeken Lifij bir yıl kadar Sanayi-i Nefise'ye devam ettikten sonra Şehzade Abdülmecid Efendi'nin yardımıyla Paris'e gönderilmiştir. Diğer sanatçılar gibi zamanının çoğunu Fernand Cormon'dan temel eğitim alarak geçirdikten sonra Balkan Savaşının başlamasının ardından yurda dönmüştür 21. Yurda dönüşünden sonra çeşitli okullarda öğretmenlik sürecinin yanı sıra, dönemin önemli sergilerine katılmış olduğu da anlaşılmaktadır. 1923'de Sanayi-i Nefise Mektebi Tezyini Sanatlar Bölümü'nde başladığı hocalığa ölene kadar devam etmiştir. Ayrıca uygulamalı güzel sanatlar eğitiminin kabulü ve yaygınlaşması için araştırmalar yapmakla yetinmemiş bu konuda çok sayıda yazı da kaleme almıştır. 1927 yılında genç yaşta vefat etmiştir (Gören 1997: 6).

1881'de İstanbul'da doğan **Nazmi Ziya Güran**, ilk resim derslerini Hoca Ali Rıza'dan almış, Mülkiyeyi bitirdikten sonra 1902'de Güzel Sanatlar Akademisine girmiştir. 1905 yılında İstanbul'a gelen Signac'tan etkilenen Güran 1908'de Paris'e gitmiş, önce kısa bir süre Julian Akademisine, 1913'e kadar da Fernand Cormon'un atölyesine devam etmiştir. 1914 kuşağı ressamı olan ve izlenimciliğe en yakın ressam olarak tanınan Nazmi Ziya, atölye çalışmalarından çok doğadan çalışmayı tercih etmiş, öğrencilik yıllarından itibaren akademik öğretimin dar kalıplarına karşı çıkarak izlenimciliğe yönelmiş ve bütün hayatı boyunca bu anlayışa bağlı kalmıştır. Manzara resimleri, bir açık hava ressamı olan sanatçının tutkusudur. İstanbul doğasını konu alan resimlerinde Boğaz'daki tekneleri, sokakları, mahalle kahvelerini, bostanları, camileri, seroileri yerel bir ışık ve renk duyarlılığı ile resmetmiştir (Giray, 2007: 168).

1971 yılı Aralık ayında piyasaya sürülen tablolar serisi Cumhuriyet dönemi pullarında 3. Seriyi oluşturmaktadır. Bu seride de yine iki sanatçının eserine yer verilmiştir. Bu eserler; Ahmet Şekür'ün "Peyisaj" ve Ahmet Ragıp Bıçakçılar'ın "Yıldız Köşkü" adlı çalışmalarıdır.

(Resim 14) "Tablolar 3" Serisi Pullar (Ahmet Şekür, Ahmet Ragıp Bıçakçılar).

Ahmet Şekür (Kaymakam) 1856'da İstanbul'da doğmuştur. 1875 yılında Mekteb-i Harbiye'den mezun olur. Aynı yıl bu okula tarama ve meç muallimi olarak atanır. 1888 tarihli salnamede Şekür'ün binbaşı olarak ve 1894 tarihli Mirat-ı Harbiye'de Kaymakam olarak Harbiye'nin meç ve harita hocası olduğu belirtilir. Hoca Ali Rıza'nın çok beğendiği ve onun hakkında büyük ümitler beslediği talebelerindendir. Dönemin resim anlayışı içinde ele alındığında inanılmaz bir kompozisyon düzeni ve perspektif anlayışı yansıtan Şekür, resimlerinin altyapısında fotoğrafların varlığı açıkça belli olmaktadır. "Bursa'dan Çekirge" "Düzce Ovası" ve "Bursa Ovası" adlı tablolarını, fotoğraftan yararlanarak yapmıştır. Kâğıthane köşklerini resimlerine konu edinen sanatçının yapıtları İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'ndedir (html 1).

Ahmet Ragıp Bıçakçı, (1871- ?), "Darüşşafakalılar" olarak anılan sanatçılar arasındadır. Bu grubun yaptıkları resimlerin konusunu, II. Abdülhamid döneminin Yıldız Sarayı, Kâğıthane, Yıldız Camii, İhlamur köşkleri ve yapılarındaki fiskiyele, havuzlu bahçeler, yapılar giden fenerli yollar, yapı gruplarının uzaktan ya da yakından görünüşleri, çok az görülse de ziyafet sofralı bir iç mekânın yanı sıra İstanbul ya da Anadolu yörelerinden görünüşler oluşturur. Fotoğrafik yorum ustaları olan Darüşşafakalı sanatçılar, fotoğraf kompozisyonunda yer alan insan figürleri ve diğer detayları arındırarak duru, sakin, adeta düşsel resimler gerçekleştirmiştir. Fotoğrafi arındırma ve müdahale yöntemiyle resim yapan bu sanatçılar, 19. yüzyıl Türk resim sanatının özgün yorumcularıdır (html 2).

Türk Ressamlarından Tablolar 4 serisi 1971 Kasım ayında tedavüle çıkmıştır. Ressam (Eyüplü) Cemal tarafından yapılan; I. Sultan ve Maiyeti ile Çinili Köşk isimli tablolar pullarda konu olarak kullanılmıştır.

(Resim 14) "Türk Ressamlarından Tablolar 4" (Eyüplü Cemal).

(Eyüplü) **Cemal** primitif diye adlandırılan Darüşşafakalılar grubunda yer alan sanatçılardandır. XIX. yüzyıl Türk resminin bilinen en eski temsilcilerinden ve asker kökenli resamlardandır (html 2).

1972 15 Mayıs'da çıkarılan Türk Ressamlarından Tablolar 5 serisinde, 1970 yılında da olduğu gibi Osman Hamdi Bey ve Şeker Ahmet Paşa'nın Tabloları kullanılmıştır.

(Resim 15) "Türk Ressamlarından Tablolar 5" (Osman Hamdi Bey, Ş. Ahmet Paşa).

Osman Hamdi Bey'in "Gebze" konulu, Ş. Ahmet Paşa'nın ise "Orman" (Ormanda Oduncu) tabloları bu seride konu olarak kullanılan eserlerdir.

Aynı yıl (1972) 21 Temmuz'da Türkiye-İran-Pakistan Arasında Bölgesel İşbirliği münasebetiyle basılan anma pullarının konusu da yine tablolar olmuştur.

Seride Türkiye’den Cevat Dereli ‘ye ait “Balıkçılar”, Pakistan’dan Abdur Rehman Chughtai’nin “Güç ve İrade”, İran’dan Ressam Behzad’ın eseri “Bir İranlı Kadın” bu seriyi oluşturan pullarda⁶ yer almıştır.

(Resim 16) Türkiye-İran-Pakistan Anma Pulları (Cevat Dereli, Abdur Rehman Chughtai, Ressam Behzad).

1900 yılında Rize’de dünya gelen **Cevat Dereli**, N. Ziya Güran’ın yönlendirmesiyle Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi’nde öğrenim görmeye başladı. Cevat Dereli, Sanayi-i Nefise Mektebi’nde Hikmet Onat ve İbrahim Çallı’nın öğrencisi oldu. D grubu ressamı arasında yer aldı. Peyzaj ressamı olarak tanınır. Bu peyzaj, yaşanan çevrenin canlı izlenim ve anılarını içerir. Konak ve kaplıcalar, ekmeğini denizden ve topraktan kazanan iddiasız insanların renkli yaşamları, sokak fotoğrafçıları önünde resim çektiren Karadeniz köylüleri, sandalın küreklerine yapışmış balık avcıları, tablalarına balık istiflerinin dizildiği balık satıcıları, kasaba meydanları, faytonlu kıyı kasabaları, sakin yazlıklar, kıyıya çekilmiş sandallar, ilgi duyduğu ve içten bir anlatımla yoğurduğu konulardır (Özsezgin, 2010: 262).

Abdur Rehman Chughtai (1894-1975) 20. Yüzyılın en önemli Pakistanlı sanatçılarından. Eserlerinde ağırlıklı olarak Hindu tanrılarını ve ünlü kişileri İslam ve Hindu hanedanlarından olan prensleri tasvir etmiştir (html 3).

İran’ın önemli Minyatür sanatçılarından olan **Hossein Behzad**, (Mirza Lotfollah Esfahani’nin oğlu) 1894 yılında Tahran’da doğdu. Çalışmalarıyla sadece ülkesinde değil Amerika ve birçok Avrupa ülkesinde ün kazandı. Çok sayıda uluslararası ödülü bulunan sanatçı 1968 yılında hayatını kaybetti (html 4).

15 Haziran 1973’te Türk Ressamları ve Tablolar 6. seri pulları basılmıştır. İki adet olarak basılan pulların görseli; Süleyman Seyyit’in eseri “Çiçekler”(lale ve sümbüller) ve Ahmet Ziya Akbulut’un “Beyazıt Eski İmaret Binası” isimli tablosudur.

(Resim 18) “Türk Ressamlarından Tablolar 6” (Ahmet Ziya Akbulut, Süleyman Seyyit).

İstanbul’da öğrenciliği sırasında yabancı ressamlardan aldığı temel bilgilerden sonra, Paris’teki resim ustaları tarafından eğitilen **Süleyman Seyyid Bey**, natürmorttaki ustalığı ile tanınır. Titiz çalışması, yaşamındaki orijinalliği ile döneminin gözde sanatkarlarından. 1842 yılında Üsküdar’da doğdu, (Ö. 1913). 1862 yılında Harp Okulu’ndan teğmen olarak mezun oldu. Ünlü ressamlarımızdan, asker kökenli Şeker Ahmet Paşa ile birlikte Paris’teki Mekteb-i Osmanî’ye gönderildi. Sanatçı, realist ve natürmort ustası olarak tanınır. Özellikle, meyve modellerinde yansıttığı renkler, fırçasının şiirleştirdiği ürünler olarak bilinmektedir (html 5).

Ahmet Ziya Akbulut (1869–1938) 1869’da İstanbul’da doğmuş, 1887’de Harbiye’den mezun olmuştur. Sanat eğitimini Osman Nuri Paşa ve Hoca Ali Rıza Bey’den alan Akbulut Harbiye resim hanesine atanmış ve 1894 yılına kadar burada çalışmıştır. 1898’de Kuleli ’den ayrılarak Askerî Okullar Matbaası Müdürlüğü’ne geçmiş, 1913 yılında Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanlığı’na getirilmiştir. 1914’te Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi’nde Müdür muavinliğine getirilmiştir. Detaylar konusunda dikkatli ve hassas, titiz bir doğa izleyicisi ve özenli bir perspektif uygulayıcısı olan sanatçı 1938 yılında vefat etmiştir. Ağırlıklı olarak peyzaj çalışan sanatçının özel ve resmi koleksiyonlarda pek çok eseri vardır (html 6).

1975 Yılı 28 Nisan’da Avrupa CEPT⁷ Tablolar serisinde 2 pula yer verilmiştir. Bu pullar; Cemal Tollunun “Hatay’da Portakal” adlı eserinin ve Turgut Zaim’in “Yaylada Yörükler” adlı tablosunun kullanıldığı görülmektedir.

⁶Aynı seriye ait İran ve Pakistan’da basılan pullar için bkz. (Resim 17).

⁷Avrupa posta pulları 1956 yılından başlayarak Avrupa ülkeleri, 1958 yılından sonra ise Avrupa ülkeleri arasında kurulan Avrupa Posta ve Telekomünikasyon İdareleri Birliği kısa adı ile CEPT üyesi olan ülkeler tarafından ve 1993 yılından sonra ise yine Avrupa ülkeleri arasında kurulan Avrupa Posta Birliği - PostEurop üyesi ülkeler tarafından çıkartılmaktadır. İlk başta bütün ülkeler aynı deseni

(Resim 19) "Europa CEPT Tablolar Serisi" (Cemal Tollu, Turgut Zaim).

Cumhuriyet'in ilk kuşak sanatçıları arasında yer alan **Cemal Tollu**, çocukluğundan itibaren var olan resim ilgisinin sonunda 1919 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi'ne (Güzel Sanatlar Akademisi) kayıt olmuştur. 1921-1923 yılları arasında Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere eğitimine ara vermiş ve İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır. Savaşın sonra 1925'e kadar Edirne'de vagon onarım atölyesinde çalışmış ve nihayet 1925'te okuluna yeniden başlayabilmiştir. 1926 yılında mezun olmuş ve bir süre Elazığ Öğretmen Okulu'nda resim öğretmenliği yaptıktan sonra 1928 yılında Paris'e gitmiştir. Yurda döndükten sonra 1933 yılında Türk resim sanatı tarihinde önemli bir yeri olan D Grubu'nun kurulmasına katkı sağlamıştır (Üstünipek, 2015: 15).

Turgut Zaim, 1906'da İstanbul'da doğdu, Saint Joseph Fransız Erkek Lisesi'ni bitirdikten sonra, Sanayii Nefise'ye girdi. Çallı atölyesinde öğrenciyken okuldan ayrılarak Paris'e gitti. Bir süre sonra yurda dönerek öğrenimini Sanayii Nefise'de sürdürmek istediysede, 'okuldan soğuduğu' için başarılı olamadı. 1939'da Anadolu'ya gönderilen ressamlar arasında yer aldı. Anadolu'daki çeşitli yaşam biçimleri ve görünümünden etkilendi. Devlet Tiyatrolarında uzun yıllar dekoratör olarak çalıştı. 1932-1935 yıllarında İnkılap sergilerinde, 1939'dan sonra bazı 'D Grubu' sergilerinde yer aldı. Devlet Resim ve Heykel sergilerinde 1957'de ikincilik, 1958'de birincilik ödülleri kazandı (Tansuğ, 1993: 373).

1979 yılında (5 Eylül) tablolar konusuna yine bir işbirliği anma pulunda rastlanılmaktadır. Türkiye-İran Pakistan arasındaki işbirliği RCD tablolar konulu pullar üç puldan oluşmaktadır.

(Resim 19) "Türkiye-İran Pakistan İşbirliği" Pulları (Namık İsmail, Moḥammad Gaffarı, Üstat Allah Baksh).

Türkiye için Ressam Namık İsmail'in "Harman" isimli tablosunun kullanıldığı seride, İran'dan Moḥammad Gaffarı tarafından yapılan "Kuyumcu" ve Pakistanlı Sanatçı Üstat Allah Baksh' ait olan "Köyden Bir Görünüş" adlı eserler pullarda yer almıştır.

Namık İsmail (İstanbul 1890-1935) Galatasaray Lisesinde çalışmalarına başladı. 1911'de son sınıftan ayrılarak resim öğrenimi için Paris'e gitti. Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas cephesinde yer aldı. Savaş resimleri yapan ressamlarla birlikte çalıştı. Resimlerini Celal Esat (Arseven) ile birlikte Berlin ve Viyana'da sergiledi (1917). 1919'da yurda döndü. Bir süre resim öğretmenliği, İleri gazetesinde ressamlık ve yazı işleri müdürlüğü yaptı. 1928'de Güzel Sanatlar Akademisi'nin yöneticisi oldu ve ölümüne kadar bu görevi sürdürdü. Fransız izlenimcilerinden etkilendiysede hiçbir zaman saf bir izlenimci olmadı. Manzaralar, Portre ve çıplakların çoğunlukta olduğu figürsel resimlerinde gerçekçi bir tutum ve güçlü bir desen anlayışı görülür (html 7).

Moḥammad Gaffār (Kamâl-Al-Molk) 1859 yılında Kashan (Tahran) da doğdu. Geç Qajar ve erken Pahlavi dönemlerinde Avrupa akademik tarzından İranlı ressam olarak tanınır. Sanatçı bir aileye sahip olan ressam daha çok suluboya resimleriyle ün salmıştır. Resimlerinde işlediği konular; önemli insanların portreleri, peyzajlar, kraliyet ailesi ve avlanma alanları ve kraliyet sarayının çeşitli bölümleriydi (html 8).

Üstat Allah Baksh (1895-1978) Pakistan'ın tanınmış erken dönem modern ressamıdır. Konularında ağırlıklı olarak ülkedeki kırsal yaşamı tasvirler. Hindu ve Fars mitolojisinden etkilenecek yaptığı resimlerle de bilinir. Pakistan'ın halk kültürü ve yaşamında önemli bir yeri vardır (html 9).

kullanarak tasarlanan pullar basılmışlardır, 1973 yılından sonra ise her yıl ortak bir temada pullar basılmışlardır. Dünyadaki eğilimler nedeni ile telekomünikasyon ve posta idareleri birbirinde ayrılınca CEPT önemini kaybetmiştir bu nedenle 1993 yılından sonraki pullarda CEPT logosu bulunmamaktadır. Bütün pulların ortak özelliği ise hepsinde "Europa" yazısının bulunmasıdır. Türkiye 1958 yılında kurulan CEPT örgütüne 1959 yılında alınmıştır ve 1960 yılından beri diğer Avrupa ülkeleri gibi Europa posta pulları çıkartmaktadır.

1982 yılında (17 Mart) Ressam İbrahim Çallı'nın doğumunun 100. Yılı anısına bastırılan pullarda sanatçıya ait "Balıkçılar", Manolyalar" ve "Dikiş Diken Kadın" tabloları konu edilmiştir.

(Resim 19) "Çallı'nın Doğumunun 100. Yılı Anma Pulları".

İbrahim Çallı 1882'de İzmir'in bir kazası olan Çal kasabasında doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini memleketinde yaptıktan sonra İstanbul'a gelmiş, uzun süre geçim sıkıntısı içinde yaşadığından sonra mahkeme kâtipliğine başlamıştır. Şeker Ahmed Paşa'nın teşvik ve yardımıyla 1906 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'ne giren Çallı, 1910 yılında Maarif Nezareti'nin açtığı yarışmayı birincilikle kazanarak diğer arkadaşlarıyla beraber devlet tarafından resim öğrenimi için Paris'e gönderilmiştir. Paris'te Ecole Nationale de Beaux-Arts'da Fernand Cormon'un atölyesinde dört sene çalıştıktan sonra Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1914 yılında İstanbul'a dönmüş ve Sanayi-i Nefise Mektebi'ne hoca olarak girmiştir. 1920 yılında gittiği Münih'ten dönüşünde biraz ekspresyonizme eğilim göstermişse de zevkine en uygun akım empresyonizme bağlanmış ve öğrencilerine izlenimci resmi aşlamıştır (Giray, 1997: 43).

Tablolar serisinin VII.'si 1986 yılının 22 Ekiminde yine iki pul olarak tedavüle çıkmıştır. Bu yılın konu edilen tabloları; Feyhaman Duran'ın "Laleli Buket" tablosu ve Hüseyin Avni Lifiş'in "Çeşmeli Manzarasıdır.

(Resim 20) "Tablolar VII. Seri" (Avni Lifiş, Feyhaman Duran).

Feyhaman Duran: 1886'da İstanbul'da dünyaya geldi. Babası, Rüşmet Emaneti (Gümrükler memur) Süleyman Hayri Bey'dir. Annesini genç yaşta kaybetti. Babası, eşinin vasiyetini yerine getirerek oğlunu 1895 yılında, günümüzdeki adı Galatasaray Lisesi olan, Galata Sarayı Hümayun Mektebi'ne kaydettirdi. Burada, ressam Şevket Dağ, Tevfik Fikret ve Viçen Arslanyan Efendi'nin öğrencisi oldu. Okulda tarama kalem ve çini mürekkebiyle, daha sonra da yağlıboya resimleriyle dikkat çekti ve özellikle Hüsn-ü Hat, yani Güzel Yazı dersinde başarılı oldu. 1908 yılında okulu bitirir bitirmez Bab-ı Ali'ye kâtip olarak girdi. Aynı yıl Hüsn-ü Hat öğretmenini olarak, mezun olduğu Galata Sarayı Hümayun Mektebi'ne atandı ve hocası hattat Tahsin Bey'in yerine bu dersi verdi. Mısırlı prens Abbas Halim Paşa'nın, güzel sanatların çeşitli bölümlerinde başarı gösterenler arasından yaptığı seçimle Avrupa'ya gönderdiği öğrenci grubuna girerek Paris'e gitti. Deniz Müzesi için minyatürleri, 1940'larda eşi ile birlikte Topkapı Sarayı için resimler yaptı. Arkadaşı Sami Yetik'in "Ressamlarımız" adlı üç ciltlik kitap kapağı tasarladı 1951 yılında emekli oldu. Emekliliğinde çalışmalarını sürdürdüğü Beyazıt'taki evini müze olarak İstanbul Üniversitesi'ne bağışladı (html 10).

1987 yılında "Tablolar" adı altında çıkarılan pullarda Mehmet Siyah Kalem'im çalışmaları konu edilmiştir. Sanatçının bugün Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan dört eseri pullarda görsel olarak kullanılmıştır.

(Resim 21) "Tablolar" (Mehmet Siyah Kalem).

Topkapı Sarayı Kitaplığında, iki sanat tarihçi Mazhar Ş. İpşiroğlu ve Sabahattin Eyüboğlu tarafından Fatih Albümleri incelenirken 1953 yılında resimlerine rastlanan, üzerinde sonradan düşülen "Kârî Üstat Mehmet Siyah Kalem'in işi" (Üstat Mehmet Siyah Kalem'in işi) yazısıyla ortaya çıkmış olan sanatçı hakkında akademik anlamda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Resimlerin, Yavuz Sultan Selim'in İran seferinden (1514) savaş ganimeti olarak İstanbul'a getirildiği düşünülmektedir. Ressamın eserlerini nerede yaptığı bilinmese de kılık kıyafetlerden, yöresel giysilerden yola çıkarak bu resimlerin Türkistan'da yapılmış olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Sanat tarihçileri, temaların Şamanist inançla olan bağlantısından yola çıkarak eserleri orta Asya Türk geleneğine dâhil etme eğilimindedirler. Mazhar Ş. İpşiroğlu, 'Siyah Kalem / Bozkır Rüzgârı' adlı çalışmasında ressamın yarattığı kişilerin doğa güçleriyle savaşan düş ürünü yaratıklar olduğuna dikkat çekmiştir (html 11).

30 Ekim 1989'da "Devlet Resim Heykel Sergisi" adıyla basılan pullar aynı zamanda bu konuyla da basılan ilk pullardır. Seride üç adet pul yer almaktadır. Bu pullarda görseli oluşturan eserler; Hikmet Onat "Manzara" ve Bedri Rahmi Eyüboğlu "Sarı Saz" adlı tabloları ile Zühdü Müridoğlu'nun "Kadın" adlı heykelidir.

(Resim 22) "Devlet Resim Heykel Sergisi" (H. Onat, B. Rahmi Eyüboğlu, Z. Müridoğlu).

Hikmet Onat (1882 - 1977); 1882'de İstanbul'da doğan Hikmet Onat, Heybeli ada Deniz Harp Okulunu 1903 yılında bitirmiş, Bahriyeden ayrılarak İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girmiştir. 1910 yılında mezun olduktan sonra Avrupa sınavını kazanarak Paris Güzel Sanatlar Akademisinde Cormon'un atölyesinde dört yıl çalışmıştır. 1. Dünya Savaşının çıkması üzerine yurda dönmüş ve Galatasaray Lisesinde öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Öğretmenliğe Güzel Sanatlar Akademisinde devam eden Hikmet Onat, bu göreve; 1949'da emekli oluncaya kadar devam etmiştir. İlk ve tek kişisel sergisi ölümünden kısa bir süre önce 1976'da Ankara'da düzenlenmiştir (Giray, 2007: 156).

Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911 - 1975), Resim arayışları ekseninde, damga ve benzeri işaretleri Türk resminde kullanan sanatçılar içerisinde ilk akla gelen isimlerdendir. Çok yönlü kişiliğiyle Türk kültür ve sanat hayatına damgasını vurmuş bir ressam ve şair olan sanatçı, izlenimcilikten nakış sanatımıza, halk sanatından ilkel sanatlara, mozaikten mimariye, şiirden müziğe, fotoğraf, tiyatro ve sinemaya dek çok farklı alanlara ilgi duymuş, resim ve yazılarında bu konuları işlemiştir. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun sanat hayatı, çok yönlü ve çok renklidir. Başlangıçta İzlenimcilik, Kübizm, Dışavurumculuk gibi Batı kökenli çağdaş sanat akımlarının etkisinde kalan sanatçı, giderek bu akımların kalıcı yanlarıyla halk kültürünün, ulusal sanat geleneklerinin biçim ve renk dilini kaynaştırmayı başarmıştır (Bayramoğlu, 2013: 7).

Zühdü Müridoğlu (1906 - 1992) İstanbul Fatih'te doğmuş olan sanatçı, hırçın bir çocukluk geçirmiş ve on bir yaşında iken okulu bırakmıştır. On yedi yaşına kadar manifaturacı ve elektrik çıraklığı gibi işlerde çalıştıktan sonra tavan arasında bulunduğu ağabeyinin boya kutusunun etkisi ve Muhsin Ertuğrul'un 'Fera' tiyatrosu ile tanışması sonucu hayatı için bir şeyler yapması gerektiğini kavramıştır. Altı aylık bir tiyatro deneyimi sonunda tiyatronun onun geleceği olamayacağını görmüştür. Akademide resim öğrenimi gören bir arkadaşının etkisiyle Akademinin resim bölümüne girmiştir. 1924'te Hikmet Onat'a gösterdiği desenlerinin yetersiz bulunması üzerine modelaj atölyesinde çamurla çalışmaya başlamıştır. Heykel hocası İhsan Özsoy'un etki ve yönlendirmesi ile heykel bölümüne geçmiştir. Akademiyi bitirdikten sonra Paris'e gitmiş. 1932 yılında yurda döndükten sonra ilk heykel sergisini Alay Köşkünde açmıştır. Aynı yıl Samsun Lisesi'ne resim öğretmeni olarak atanmıştır. 1936'da İstanbul Müzeleri Umum Müdürlüğü Heykel ve Mulâj atölyesi şefliğine geçmiştir. Bir süre sonra Hasan Ali Yücel'in isteği ile Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nde öğretmenliğe başlamıştır (Özsegin, 2010: 269).

1990 (29 Temmuz) Van Gogh'un ölümünün 100 yılı nedeniyle sanatçının tablolarına yer verilen dört adet pul üretilmiştir. Pullarda yer alan tablolar sanatçının 1887 yılında yaptığı "Oto portresi", 1888 tarihli "Günebakanlarla Vazo" (ayçiçekleri) ve "Saintes Marines'de Kayıklar" , 1890 yılında yaptığı "Servili yol ve Yıldızlar" isimli tablolarıdır.

(Resim 23) "Van Gogh'un ölümünün 100 yılı" pulları.

Vincent Van Gogh (1853-1890), yirmi yedi yaşındayken bir sanatçı olmaya karar vermeden önce bir sanat satıcısı ve din adamı da dâhil olmak üzere çeşitli meslekler üzerine çalıştı. On yıllar boyu devam eden kariyeri boyunca (1880-90), yaklaşık 900 resim ve 1.100'den fazla kâğıt üzerinde eser üretti (html 12).

1990 yılının bir başka sanat konulu pulu 22 Ağustosta üç adet olmak üzere hayata geçirilen Devlet Resim Heykel Sergisi pullarıdır. Bu konu aynı zamanda 1989'dan sonra ikinci kez ele alınmıştır. Nurullah Berk (Portre) ve Cevat Dereli (Derya Kuzuları) tablolarının yanı sıra Nijad Sirel tarafından yapılan büst (Annesinin Büstü) bu dönem pullarının konuları olmuştur.

(Resim 24) "Devlet Resim Heykel Sergisi" (Nurullah Berk, Cevat Dereli, Nijad Sirel).

Nurullah Berk (1906 - 1982) İlkokulu Heybeliada'da, ortaokulu Nişantaşı'nda okumuştur. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra, 1924'te Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girmiş; burada, Hikmet Onat ve İbrahim Çallı'dan dersler almıştır. Daha sonra Paris'e giderek, Paris Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda Ernest Lourent'in öğrencisi olmuştur. 1914 Kuşağı izlenimci ressamlarının estetik anlayışına ve tekniğine karşı, kübist ve yapımcı bir tekniği getiren arkadaşları ile birlikte D Grubu'nu kurmuştur. 1939 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne öğretim üyesi olmuştur. 1962'de İstanbul Resim ve Heykel Müzesi müdürlüğüne getirilmiştir. 1939'dan 1968'e kadar Türk plastik sanatlarının kurumsallaşması yolunda yoğun çaba göstermiştir (html 13).

Nijad Sirel (1897 - 1959) 1897 yılında Amasya'da doğdu. 1915 yılında Almanya'ya heykel öğrenimi için giden sanatçı, Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde Prof. Kahn'ın öğrencisi oldu. 1922 yılında yurda dönen Sirel, bir süre resim öğretmenliği yaptı. 1927 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki görevine atandı. 1952 yılında Akademi Müdürü oldu. Bolu Atatürk Anıtı, Çanakkale Atatürk Anıtı, Malatya Atatürk Anıtı (Hakkı Atamulu ile) ve Bursa Atatürk Anıtı (Mahir Tomruk ile) çalışmalarından bazılarıdır. 1959 yılında hayatını kaybetti (html 14).

1992 yılında (30 Aralık) Türk Meşhurları serisi basılmıştır. Bu seride yer alan beş adet pul tasarımının içinde ressam Fikret Muallânın portresi de yer almaktadır⁸.

⁸ Bu seride yer alan diğer meşhur şahsiyetler; S. Faik Abasıyanık, C. Şakir Kabaağaçlı, Muhsin Ertuğrul ve A. Veysel Şatıroğlu olmuştur. Pul tasarımlarında yer alan görseller gravür resimleme tarzıyla Selahattin Tuğ'a aittir.

(Resim 25) "Türk Meşhurları Serisi" Fikret Mualla Pulu.

Cumhuriyet'in ilk kuşak ressamı arasında yer alan **Fikret Mualla** (1903 - 1967), yaşamının çoğunu geçirdiği Paris'te Türk resminin önemli bir temsilcisi olmuş ve yapıtlarıyla buranın sınırsız sanat ortamında kendini kabul ettirmiştir. Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde afiş ve desinatörlük eğitimiyle başlayan sanat yaşamı, daha sonraki yıllarda Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim eğitimi ile sürmüştür. Yurda döndükten sonra, resimlediği öykü ve oyunlar ile sanatçı karikatürlerinin yanı sıra, 1928'den Paris'e temelli gideceği 1939 yılına kadar, daha çok İstanbul'un çeşitli semtlerinden manzaralar yaptığı bilinmektedir. Mualla, sokak resimleri, natürmortlar, müzisyenler gibi tekrar tekrar ele aldığı konularıyla renkçi ve anlatımcı bir resim dili ortaya koymuştur (Üstünipek, 2015: 9).

1992 yılından sonra bir sanatçı ya da tablo konulu pul altı yıl aradan sonra 1998 yılında çıkarılmıştır. 31 Aralıkta tedavüle giren pulların arasında (Türk Meşhurları temalı) ressam ve Cumhuriyet döneminin ilk grafik sanatçısı İ. Hulusi Görey'in portresi de yer almaktadır⁹.

(Resim 26) "Türk Meşhurları Serisi" İ. Hulusi Görey Pulu.

1898'de Mısırda doğan **İhap Hulusi Görey** eğitiminin bir kısmını burada tamamladıktan sonra sırasıyla Münih'te Haimann Schule ve Kunstgewerbe Schule'deki atölyelerde çalışmış ve Türkiye'ye geldikten sonra çeşitli devlet kurumları için afişler hazırlamıştır (Merter, 2008: 7). 1920' li yıllarda, resim alanındaki yeteneğini daha ileriye götürmek, yaşamını bu alanda sürdürüp para kazanmak için; Almanya'ya gider. Münih kentinde bulunan HEİMAN SCHULE'ye girer. Burada iki yıl, bütün gün modelden resim yapma, perspektif, ışık-gölge, siyah-beyaz resim tekniği üzerinde dersler alır. Bizzat Atatürk'ün siparişiyle ALFABE kitabının kapak tasarımını yapmış olan sanatçı çalışmalarıyla Cumhuriyet Türkiye'sinde önemli bir yer sahibidir.

2002 yılı (3 Haziran) Türk meşhurları dizisinde bu kez ressam olarak pullarda yer alan sanatçı İbrahim Çallı olmuştur. Bu serideki pullarda da görseller portreler şeklinde tasarlanmıştır¹⁰.

(Resim 27) "Türk Meşhurları Serisi" İbrahim Çallı Pulu.

5- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Pullar yüzlerce yıldır sadece hizmet bedeli olarak kullanılmamış aynı zamanda sahip olduğu zengin görsel dil aracılığı ile uluslararası bir iletişim yolu olmuştur. Farklı diller, farklı dinler, farklı ırklar, farklı kültürler bu kendi küçük ama işlevi büyük olan ve belli konularda resimler barındıran materyal sayesinde bir kültür elçisi gibi dünya üzerinde dolaşmaya devam etmektedir.

Kökeni çok eskilere dayanan postacılık kavramı, dünya üzerinde basılı ilk pul olan "Penny Black" ile 1840'dan itibaren yeni bir boyut kazanmıştır. Posta hizmetlerinin karşılığı bedel olarak basılan pullar daha sonraları bir koleksiyon malzemesi olarak tüm dünyada kabul görmüştür.

Ülkemizde basımı gerçekleştirilen ilk pul Osmanlı döneminde 1863'te gerçekleştirilmiştir. 1913, 14 Mart (Yeni Postane Serisi) ve 24 Ekim (Edirne Hatıra Serisi) pullarında yer alan görseller ilk resimli posta pulu olarak Türk posta tarihine geçmiştir.

Türk pul tarihinde Cumhuriyet dönemi, 1921 tarihiyle başlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun sonu ve T.B.M.M' nin açılışı ile Cumhuriyetin ilan edilmesine kadar olan süre filateli tarihimizde Anadolu

⁹ Serinin diğer pullarında; Feza Gürsey, Vasfi Rıza Zobu, Haldun Taner ve Bedia Muvaffit'in portreleri yer almaktadır. Pul tasarımları ve üzerinde yer alan sanatçı görselleri çizimleri Bülent Ateş'e aittir.

¹⁰ Tasarımları ve desenleri Emre Becer tarafından yapılan seride; Muzaffer Sarısözen, Arif Nihat Asya, Vedat Tek, Hilmi Ziya Ülken diğer sanatçılardır.

dönemi (Ankara Hükümeti) olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyet döneminin ilk pul baskısı ise Cumhuriyetin ilanından sonra basılan “ay yıldızlı” seridir (*Resim 7*).

İlk dönem Cumhuriyet pullarında Türk halk kültürünü doğrudan yansıtan pul serileri çıkarılmamıştır. Ancak bazı serilerin içinde yer alan pullarda halk kültürünün izleri görülmektedir. Örneğin 1922 Cenova baskısı posta pullarında Türk mitolojisinde önemli bir yeri olan kurt resmi kullanılmıştır (*Resim 8*) (Bezaz, 2007: 318).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına posta pulları çıkarma yetkisi 5584 sayılı Posta Kanunu ile PTT’ye verilmiştir. Halen PTT’ce sürekli posta pulu, resmi posta pulu ve anma pulları olmak üzere üç kategoride pul çıkarılmaktadır.

Araştırmaya da konu olan anma pulları içerisinde yıllık planlamalar çerçevesinde farklı temalarda pul basımları gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, tarihsel olaylar ve yıldönümlerinin yanı sıra; ülkemizin tarihi, sosyal ve kültürel varlıkları başta olmak üzere, turizm varlıkları, endemik bitki ve hayvan türleri, tablolar, tarihi eserler, uluslararası spor karşılaşmaları gibi birçok konuya yer verilmektedir.

Anma pulları içerisinde yer alan konulardan biri olan tablolar tematik kategoride yer almaktadır. Tematik Pullar: Kuş, çiçek, spor, meşhur adamlar, tablolar gibi belli konuların resimlerini taşıyan pullardır.

Cumhuriyet dönemi Türk pullarında sanatçı temalı ilk pul 1964 yılında basılan “Türk Büyükleri ve Meşhurları” serisi içinde yer alan ressam Şevket Dağ olmuştur¹¹.

1964 yılından günümüze sanatçı¹² ve tablolar temalı 43 pul basılmıştır. Bu pullar içerisinde Türk sanatçıların dışında çeşitli ülkeler işbirliği ile basılan anma pulları içerisinde yabancı sanatçılara ait tablolarda yer almıştır. 1972 ve 1979 yıllarında iki kez basımı gerçekleştirilen “Türkiye-İran Pakistan İşbirliği” konulu seride dört yabancı sanatçı yer almıştır (*Abdur Rehman Chughtai, Ressam Behzad, Moḥammad Gaffārī, Üstat Allah Baksh*).

Ayrıca 1990 yılında Van Gogh’un ölümünün 100 yılı nedeniyle basılan dört pulda sanatçının tabloları kullanılmıştır. Bu beş yabancı sanatçı tabloları ile birlikte Cumhuriyet dönemi pullarında yer bulan yegâne sanatçılardır.

Tablolar adı altında toplam 8 seri pul basılmıştır. İlki 1970 (Haziran ve Aralık aylarında 2 seri), olmak üzere, 1971 (Aralık ve Kasım aylarında 2 seri), 1972, 1973, 1986 ve 1987 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Bu sıralamanın dışında “Europa CEPT Tablolar” adı altında da 1975 yılında pul basımı gerçekleştirilmiştir.

“Devlet Resim Heykel Sergisi” başlığı iki kez kullanılmıştır. 1989 ve 1990 da kullanılan temada toplam 6 sanatçımıza ait eser görselleri pul tasarımlarında kullanılmıştır.

2002 yılından sonra sanatçılar ya da tablolarla ilgili başka herhangi bir konunun işlenmediği tespit edilmiştir. 2007 yılı itibarıyla “Geleneksel Türk Sanatları” teması ağırlıklı olarak işlenen konulardan biri olmuştur¹³.

Pul tasarımında yer alan “sanat”, “sanatçı”, “tablolar”, “eserler” vb. ilgili temalar, ülkemizin bu alanda tanıtımına katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Bir eğitim materyali olarak ta değerlendirilebilecek olan pullar görsel yolla ders etkinliklerinde kullanılarak öğrencinin öğrenmesine ve yaratıcılığına katkı sağlayacak niteliktedir.

Ayrıca yıllar içerisinde basılan pullar, konularına göre tespit edilip değerlendirildiği takdirde, yaşamın her alanında geçmişten günümüze nasıl bir değişimin yaşandığını göstermesi bakımından da farklı araştırmalara konu olabilecek potansiyele sahiptir.

KAYNAKÇA

- AYGÜN, Erdem (2009). *Posta Hizmetlerinde Serbestleşme Süreci Ve Rekabet Hukuku Uygulamaları*, Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları, 0229.
- ANONİM, (2013). “Bir Dünya Aydını Osman Hamdi Bey”, Beykoz Kültür ve Sanat Dergisi, Beykoz Belediyesi Yayınları, Şubat, Sayı: 2. ss. 26-29.
- BAYRAMOĞLU, M. (2013). 20. “Yüzyıl Türk Resim Sanatında Geleneksel Türk Sanat Örneklerinin Etkisi”, Kalem İş Dergisi 1/2. ss. 1-40.
- BEZAZ, Güven Yurda (2007). *Geçmişten Günümüze Haberleşme ve PTT Tarihi*, Ankara: Türkiye Haber-İş Sendikası Yayınları.
- ÇALIŞKAN, E. (1981). “Türkiye’de afiş ve grafik sanatının öncüsü 82 yaşındaki delikanlı, Kendi ağzından İhâp Hulusi Görey”, Hürriyet Gazetesi 8. Gün eki, sayı: 66, 31 Mayıs 1981.
- DÜZENLİ, S. vd. (2004). “Görsel İletişim Aracı Olan Pul’un Tarihi Gelişimi ve Grafik Ürün Olarak Önemi”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 28/2. ss. 187-204.
- EVREN Pul Evi. (1984). *Pul Nedir? Koleksiyon Nasıl Yapılır? Tanımlar Deyimler Araç ve Gereçler*, Ankara: Evren Pul Evi Yayını: 1
- GASİMOVA S. vd. (2013). “Azerbayjan’s First Postage Stamps”, IRS Cultural Heritage, No:14 Azerbayjan

¹¹ 1964 yılında basılmaya başlayan “Türk Büyükleri ve Meşhurları” (1992’den itibaren Türk Meşhurları olarak basılmaya devam etmiştir) temalı pullarda günümüze kadar 50 önemli şahsiyete yer verilmiştir. Bunların arasından dördü resim sanatçıları; Şevket Dağ (1964), Fikret Mualla (1992), İ. Hulusi Görey (1998) ve İbrahim Çallı’dır (2002).

¹² Araştırmada görsel sanatlar alanındaki sanat insanları ele alınmış, fonetik ve ritmik sanatlar araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

¹³ Bu tema 2007 itibarıyla başlamış, 2008 (cam), 2009, 2010 (kilim), 2013 (Türk halı ve kilim motifleri) ve (Hat sanatı), 2015 (el sanatları), 2016 (çiniler) ve Türk Sanatı (minyatürler) olmak üzere pul baskıları gerçekleştirilmiştir.

GİRAY, Kıymet (1997). *Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu*, İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın no: 366; Sanat Dizisi: 55.
 ----- (2007). *Türk Resim Sanatının Bir Asırlık Öyküsü*, İstanbul: Rezan Has Müzesi Yayınları.
 GÖREN, Ahmet Kamil (1997). *Hüseyin Aoni Lifji*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
 GROS, H. (1996). "Thai Stamps from 1883", *Journal of The Siam Society*, 84/1. ss. 117-118.
 MERTER, Ender (2008). *Cumhuriyeti Afişleyen Adam İhap Hulusi Görey 110 Yaşında*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
 ÖZSEZGİN, Kaya (2010). *Cumhuriyetin Elli Yılında Plastik Sanatlar*, İstanbul: Tunca Sanat Yayını.
 PULKO 2006 (2005). *Pul Kataloğu*, İstanbul: Bahadır Pul Evi Yayıncılık.
 ŞİMŞEK, H. (2014). "Ressam Şevket Dağ'ın Hayatı Ve Sanatına Genel Bir Bakış", *Art Sanat*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Yayınları Sayı: 2. ss. 319-328.
 TANSUĞ, Sezer (1993). *Çağdaş Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
 TOLLU, Cemal (1967). *Şeker Ahmet Paşa*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
 TUNA, Y. (2012). "İletişim Kavramı ve İletişim Süreci", (Ed. İzlem Vural) *İletişim*, Ankara: Pagem Akademi Yayınları, ss. 2-23.
 ÜSTÜNİPEK, Mehmet (2015). *İKÜ Sanat Koleksiyonu'ndan; Cumhuriyet Dönemi Ressamları Resim Sergisi Kataloğu*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat Galerisi Yayını.
 WARD's W. (1918). "The Postage Stamps of Great Britain", Booklet Number 22 (third Edition). Severn-Wylie-JewettCo. Mekeel's Weekly Stamp News, Portland, ME, Beverly, MA, ss. 5-7.

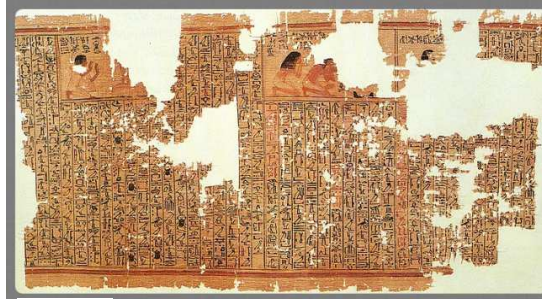
İNTERNET KAYNAKLARI

html 1: <http://www.edebiyatvesanatakademisi.com/turk-ressamlar/askeri-ressam-kaymakam-ahmet-sekur-d-1856-2172.aspx>
html 2: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80246/1--minyatür-resminden-tuval-resmine-gecis-ve-ilk-yaglib-.html>
html 3: <http://artist.christies.com/Abdur-Rahman-Chughtai-15961-bio.aspx>
html 4: <http://www.persianpaintings.com/behzad/>
html 5: <http://www.antikalar.com/suleyman-seyyid-bey/>
html 6: <http://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-a/akbulut-ahmet-ziya/ahmet-ziya-akbulut-biyografi/>
html 7: <http://www.nkfu.com/namik-ismail-kimdir/>
html 8: <http://www.irancaonline.org/articles/kamal-al-molk-mohammad-gaffari>
html 9: https://simple.wikipedia.org/wiki/Ustad_Allah_Bux
html 10: https://tr.wikipedia.org/wiki/Feyhaman_Duran
html 11: <http://www.yasamaugrasi.com/kultursanat/ben-mehmed-siyah-kalem-insanlar-ve-cinlerin-ustasi.html>
html 12: http://www.metmuseum.org/toah/hd/gogh/hd_gogh.htm
html 13: <http://www.guzelsanatlar.gov.tr/TR,3232/nurullah-berk.html>
html 14: <https://www.kultur.gov.tr/EN,117630/nijad-sirel.html>
 (İnternet erişimleri; 10 Şubat-15 Nisan 2017 arasında gerçekleştirilmiştir).

GÖRSELLER İÇİN İNTERNET KAYNAKLARI

(*resim 1, 2, 3*): <https://www.kadikoyfilateli.org/posta-ve-pulun-tarhes>
 (*resim 4*): http://www.wikiwand.com/tr/T%C3%BCrkiye%27nin_posta_tarihi_ve_posta_pullar%C4%B1
 (*resim 5, 6*): <http://www.ptpulmuzesi.org.tr/CategoryDetail.aspx?CID=3>
 (*resim 7*): http://www.wikiwand.com/tr/T%C3%BCrkiye%27nin_posta_tarihi_ve_posta_pullar%C4%B1
 (*resim 8*): <http://www.europhila.com/>
 (*resim 17*, (Pakistan CRD) : http://colnect.com/en/stamps/list/country/7124-Pakistan/series/75669_8th_Anniversary_Of_RCD
 (*resim 17*, (İran CRD): <https://www.freestampcatalogue.com/sir1574-rcd-3v>
 (*resim 19, 20, 21, 22, 23*): <http://pulhane.com/Tematik/ebr.html>
 (İnternet erişimleri; 10 Şubat-15 Nisan 2017 arasında gerçekleştirilmiştir).
 (Kaynakçada yer almayan görseller PULKO 2006 kataloğundan araştırmacı tarafından taranarak elde edilmiştir).

RESİMLER

(Resim 1) Mısır Posta Papirüsü. Almanya Posta Müzesi

(Resim 2)

(Resim 3)

(Resim 4) 1863 tuğra basımı,

(Resim 5)

(Resim 6)

(Resim 7)

(Resim 8)

(Resim 9) Resimli ilk posta pulu

(Resim 9) Sultan 5. Sultan Mehmet portresi

(Resim 17) Türkiye-İran-Pakistan İşbirliği Serisi, İran ve Pakistan Pulları